

TANULMÁNYOK
KIADJA A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR BUDAPEST
VIII.

WITZMANN GYULA

DOKUMENTÁCIÓ

STUDIEN
HERAUSGEGEBEN VON DER STADTBIBLIOTHEK BUDAPEST
VIII.

DOKUMENTATION

VON JÚLIUS WITZMANN

KÜLÖNLENYOMAT A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE VII. KÖTETÉBŐL. 1937.
SONDERABDRUCK AUS DEM JAHRBUCH DER STADTBIBLIOTHEK BUDAPEST VII. 1937.

A dokumentáció problémakörével nálunk még keveset foglalkoztak.*) Vannak ugyan dokumentációs intézményeink, némelyek akár nemzetközi viszonylatban is mintaképpül szolgálhatnak, de nem abban a tudatban működnek, hogy a dokumentáció célját szolgálják. Tevékenységük tehát nem, vagy tudatosan nem arra irányul, ami a dokumentáció feladata, hogy a hasonló hivatású szervek együttműködésével a szellemi munka forrásait leltározza, hogy a mindjobban specializált ember erőfeszítéseit, és gondolatait irányítsa s vele közölje, hogy szakjában mit végeztek régebben és mit végeztek egyebütt. Nálunk a dokumentáció őserdő, melyben jól-rosszul minden tenyészik. Pedig szerves együttműködésre van szükség. Az erdő satnya fáit ki kell irtanunk, hogy az egészséges példányok jobban fejlőd-hessenek.

Ehhez azonban nélkülözhetetlen, hogy a dokumentáció fogalmával, terjedelmével, hivatásával, részletkérdéseivel megismerkedjünk. Ezt a célt követi e tanulmány, amikor arra vállalkozik, hogy az idevágó alapvető ismereteket közölje és az 1937. évi párisi dokumentációs világtalálkozó tárgyalási anyagának sorrendjében a magyar közönség elé állítsa kritikai szemlélettel azokat a részletkérdéseket, amelyek a dokumentáció eszmekörében dolgozókat legújabbán foglalkoztatják. E sorok írója abban a szerencsés helyzetben volt, hogy a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete felkérésére és Budapest székesfőváros polgármesterének megbízásából az említett kongresszuson részt vehetett és így követhette a vitákat, amelyek a határozatokban kifejezésre jutott eszméket megérlelték.

Tárgyalásunkban eltekintünk a kongresszus külső körülményeinek leírásától és az ott szereplő előadók, felszólalók stb. neveinek felsorolásától. Egyrészt nem duzzaszthatjuk tanulmányunkat ezzel, másrészt nem térhetünk el célunktól, a dokumentáció eszmekörének és lényeges kérdéseinek taglalásától. Kivételt csak Paul *Otlet* névével teszünk, aki negyven évvel ezelőtt ezt a tudományágat megalapozta és a kongresszuson magas korát meghazudtoló friss erővel vett részt.

De térjünk most már a tárgyra és adjuk meg a dokumentumnak és a dokumentációnak azt a meghatározását, amellyel a kongresszus dolgozott és amelyre így további fejtegetésünket alapozzuk. Dokumentum az ismeretnek, a tudásnak minden tényezője, amely anyagban testesült meg és egyben alkalmas tájékoz-

*) Kéziratom lezárása után jutott elém Káplány Géza tanulmánya az ipari dokumentációról, amely a kérdés egy igen fontos részét viszi a Magyar Racionalizálási Bizottság segítségével a megoldás felé. E tanulmány megjelenését mondanivalóinak általánosabb jellege indokolja.

tatásra, tanulmányozásra, vagy bizonyítékként szerepelhet. Nyilatkozzék bár a gondolat kéziratban, nyomtatványban, rajzban, vagy modernebb formában — fényképben, filmben, hanglemezben — a dokumentáció az irodalmi alkotás kezdetétől felöleli az anyagban megtestesült szellemet.

Ez a széleskörű meghatározás az elméleti kutatásnak alapul szolgálhat. A dokumentáció gyakorlati megnyilvánulásában és megvalósításában szűkebbre szabott meghatározásokkal is találkozunk. A dokumentációs intézmény mai állapotában lényegileg a továbbfejlesztett szakirányú könyvtár és így gyakorlatilag az egy szakra vonatkozó tudománytechnikai felszereltséggel azonosítható.

A dokumentációs tevékenység mindenesetre kiterjed a dokumentumok létrehozására és a könyvtárakra, levéltárakra és múzeumokra egyaránt. A könyv — minden formájában — a dokumentáció fő alkotóeleme. Ennek következtében minden könyvtáros akarva nem akarva dokumentalista. Természetesen csak a fennebbi általános meghatározás szerint. A fejlődés legújabb szakában, amikor egy szak teljes vagy megközelítően teljes feltárásához és a kérdés legaktuálisabb vonatkozásainak ismeretéhez és ismertetéséhez kapcsolták a dokumentációs központ fogalmát, az általános könyvtárak közül csak a legjobban dotáltakat, amelyek a szellemi munka technikai eszközeit és az adatszolgáltatást egyes viszonylatokban a szakkönyvtárak részletességével és korszerűségével tudják nyújtani, veszik a dokumentáció fogalmköréhez tartozónak, míg a történelmi és muzeális könyvtárakat onnan egészen kizárják.

Ha ide is mutat a fejlődés legújabb iránya, a következőkben mégis azokon a széles alapokon kell vizsgálnunk a kérdést, ahogyan ezt a kongresszus tette, hogy elérjük kitűzött célunkat: a dokumentáció egészére fényt deríteni.

A kongresszus helyesen és logikusan járt el, amikor a részletes tárgyalásnál először is azt vizsgálta meg, hogy a dokumentumok miként keletkeznek, milyen problémákat vet fel létrejöttük, van-e lehetősége megalkotásuk olyan szabályozásának, amely a dokumentációs mozgalom által keresett egyöntetűséget biztosítja és ezáltal szellemnek az anyagban, a tudás forrásaiban megtestesült termékei áttekinthetőségét előmozdítja.

A dokumentumok keletkezésénél két mozzanatot kell megkülönböztetni: egyrészt a szellemi megalkotását, másrészt az anyagi előállítását és közzétételét. A szellemi alkotók a dokumentumok szerzői: a tudósok, a művészek, az írók. A velük kapcsolatos dokumentációs problémák igen széleskörűek. Ide tartoznának egyesületeik, társaságaik, nemzeti és nemzetközi alapon megszervezett szövetségeik és ezek dokumentációs feladatai. Kitűzött célunkhoz ragaszkodva részletesebben csak azokra a kérdésekre terjeszkedünk ki, amelyekkel a kongresszus is behatóbban foglalkozott. .

Ilyen volt az időszaki sajtótermékekben megjelenő tanulmányok fogalmazása, benyújtása és a közzlése tekintetében felvetett és megvitatott egységesítési törekvés.

Szokásjogi alapon az időszaki irodalomban eddig is megkívántak bizonyos tekintetben egységes eljárást, konvenciókhoz való alkalmazkodást. Egyes nagyobb újság- vagy folyóiratvállalatok tovább is mentek és házi szabályzatot adtak ki. Ebben meghatározzák azokat a normákat, amelyeket az ő sajtótermékükhöz beadott cikkek és tanulmányok megfogalmazása, benyújtása és közzlése tekintetében szem előtt tartanak. Ez igen üdvös dolog, de dokumentációs szempontból ennél

többre van szükség. A mai ember hivatásbeli feladatai összetettek. Ezért is, de tudományos érdeklődése folytán is arra szorul, hogy mind több tanulmányba szerezzon bepillantást. így tud lépést tartani szakmája aktuális kérdéseivel, a kapott tanulságokat hasznosíthatja és a versenyben helyét megállhatja. Ideje azonban kevés. Gyors áttekintésre van szüksége. Ezt biztosítja az időszaki irodalom nemzetközileg egységes szabályozása. Természetesen más követelményt támasztunk a napi sajtóval, mást a folyóiratokkal szemben. A szabályozás nem akar szellemi uniformizálás lenni; a dokumentációs szempontok állandó, sokirányú figyelése mellett hosszú megfontolást kíván.

Két idevonatkozó tervezet érkezett a kongresszushoz. Az egyik az »Office International de Chimie«-é »La rédaction, la présentation et la publication des mémoires dans les périodiques« címmel. Ezt 1936-ban Luzern-ben már egy a dokumentáció elterjedését tanulmányozó szakbizottság megvizsgálta és lelkesen pártfogolta. Egészen újkeletű a másik, amelyet »Gestaltung technisch-wissenschaftlicher Veröffentlichungen« címmel a »Deutscher Normenausschuss« mutatott be.

Nem lesz érdektelen, ha a két tervezetet főbb vonásaiban ismertetjük. Az Office International de Chimie memoranduma egyrészt a szerzőknek, másrészt a szerkesztőségeknek javasol bizonyos eljárásokat, amelyek betartása esetén az időszaki irodalomban jelentkező dokumentáció tökéletesedik. A javaslatok széleskörűek, gondos körültekintéssel, szakavatottsággal készültek. Nyugodtan elismerhetjük, hogy a dolgozati témát minden oldalról megragadják és kimerítik.

A szerzőnek először is szabatoságot, világos és precíz fogalmazást ajánl. A rövid mondatok leginkább alkalmasak a szerző gondolatmenetének követésére. Táblázatokból, ábrákból csak a nélkülözhetetlen mennyiséget közöljük. A cím röviden és pontosan fejezze ki a tanulmány tárgyát. A cím után a tartalmat adhatjuk, vagy felsorolhatjuk a fejezeteket. Rövid bevezetésünkben a kérdés jelenlegi állását adjuk. Majd tömören fejtsük ki a témát, célunkat, kutatásunk eredményének lényegét. Esmemenetünk logikus fejezetekre oszlojk a tárgyalásban. Az idézetek sohase legyenek a szövegben, hanem a többi jegyzettel együtt, vagy az egyes lapok alján, vagy függelékben. A befejezésben a szerző foglalja össze munkája eredményeit; határolja körül ezek érvényességét és alkalmazhatóságát. Idézetknél, hivatkozásoknál annyi bibliográfiai utalást kell adnia, hogy az eredeti dokumentum felhívott helye összehasonlítás céljából könnyen és biztosan megtalálható legyen.

Formai tekintetben is sok üdvös javaslatot találunk, amelyek hivatottak a szerző egyöntetű eljárását biztosítani. így a szerző neve (vezeték- és keresztnéve), esetleg címe, rangja, továbbá a kézirat alaki kellékei, különösen rövidítések, képletek, számsorok, ábrák és táblázatok alkalmazási módja tekintetében alakulhatnak ki itt tovább nem részletezhető nemzetközi normák.

A folyóirat szerkesztőségénél csak eredeti és másutt még nem közölt cikk nyújtható be. Ha a szerző a témára vonatkozólag előzetes eredményeket közölt már, úgy erre a körülményre mindig hivatkoznia kell. A cikk közlése más nyelven csak az eredetileg publikáló folyóirattól nyert felhatalmazás alapján lehetséges. A korrekktúra tekintetében a kialakult jogszokáshoz való alkalmazkodást ajánlja.

A szerkesztőségnek kapcsolata a szerzővel a kézirat átvétele, megvizsgálása, eredetiség, érték, használt idézetek, felsorolt irodalom stb. szempontjából, szövegmódosítás, tipografizálás, elfogadás vagy visszautasítás, kéziratmegőrzés, különlenyomatok stb. tekintetében kíván egységes szabályozást. A szerkesztőségnek a nyomdához való viszonya nem tűri meg, hogy a szerzőnek és nyomdásznak köz-

vétlen kapcsolata legyen. A szerkesztőség ügyeljen arra, hogy a nyomda a szerző intencióit keresztülvigye, az esetleges szabványosítási rendelkezéseket betartsa, továbbá a folyóirat alaki kellékeinek eleget tegyen.

A Deutscher Normenausschuss fennebb említett kiadványa azon pontok tekintetében, ahol az »Office«-szal azonos munkaterületen mozog, nagy általánosságban ugyanolyan szabályozást ajánl. Technikai beállítottsága folytán a szerzők számára fontos szabványjegyzéket is közöl, valamint matematikai, mérték- és korrekturnajelek nemzetközi elfogadására tesz konkrét javaslatot.

A kongresszus idevonatkozóan elfogadott határozati javaslata úgy szól, hogy a két említett kiadványt az érdekelt személyeknek és intézményeknek minden országban a nemzeti bizottságok útján tanulmányozás céljából előterjeszti és kéri ezeket, hogy nyilvánítsák a két kiadványra vonatkozó véleményüket, esetleges módosító javaslataikat szövegezzék meg, hogy a kitűzött cél, a folyóiratcikkek fogalmazásának, benyújtásának és közlésének nemzetközi szabályozása dokumentációs nézőpontok figyelembevételével elérhető legyen. A nemzetközi végrehajtóbizottságnak lesz feladata a kiadványok szétosztása és ama nemzetközi szervezetnek kijelölése, amely a nemzeti bizottságok javaslatait összegegyeztetni.

Látjuk tehát, hogy itt bizony még a munka kezdeténél tartanak és még sok időbe telik, míg az elvetett mag fává terebélyesedik. Ezzel kapcsolatban egy kérdést e tanulmány keretében is szövé kell tennünk, amelyet megemlítették ugyan a kongresszuson, de sem a két kiadványban, sem a határozati javaslatban nem szerepel. Ez a kérdés a kis nyelvterületű nemzeteket, tehát bennünket is közelről érdekel. Kívánatos, hogy minden folyóirattanulmányhoz járuljon egy összefoglalás. Nemzetközileg volna szabályozandó, hogy ez a cikk tartalmát bemutató összefoglalás milyen elvek alapján, milyen módon és milyen terjedelemben készüljön, egységesen a cikk előtt legyen stb. A második követelmény pedig az volna, hogy ez az összefoglalás legalább egy (esetleg két) világnyelven is közzétessék. Sok folyóirat önként meghonosította ezt a szokást, de nem tudjuk eléggé hangsúlyozni, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonítunk általános bevezetésének, egységes szabályozásának. Nemcsak tudománytechnikai felszereltségünk javulna lényegesen, hanem lendítő kereke volna ez minden tudományos haladásnak.

Kissé bővebben tárgyaltam a periodikus irodalommal kapcsolatos dokumentációs kérdéseket. Erre hivatásbeli gyakorlatom és tapasztalatom indított. Nem akarom a könyvirodalom jelentőségét lekicsinyelni. Nap-nap után látom azonban a folyóirattanulmányok állandóan növekedő súlyát és jelentőségét.

Foglalkozott persze a kongresszus a dokumentum megalkotásának általános kellékeivel is. Különösen az érthetőség és hatékonyság követelményeit hangsúlyozták: azt, hogy úgy kell megfogalmazni és összeállítani mindennemű, akár tudományos, akár gyakorlati dokumentumot — könyvet, levelet, aktát stb. — hogy az olvasó gyorsan, szellemi megerőltetés és pótmagyarázatok nélkül tudja megérteni. Ide csak szabatos meghatározás, világos előadás, a fontos szempontok mindegyikének figyelembevétele, a kérdés megvilágítása minden oldalról, minden sallang mellőzése vezethet. A szerzőnek kell magára vállalnia az összes fáradságot: az esetleges többszöri átírását is.

Ama széleskörű meghatározás értelme szerint, amelyet a dokumentumokról fennebb adtunk és amelyen a kongresszus munkálatai is nyugodtak, nemcsak írók, tudósok és művészek a dokumentumok alkotói, hanem minden igazgatási ágazatban nap-nap után keletkeznek »dokumentumok«. A közigazgatás embere, amikor az aktáját elkészíti, dokumentumot hoz létre. Természetesen az akta szót

ismét legszélesebben — rendeletek, szabályzatok, utasítások, kimutatások stb. betudásával — értelmezzük, vagyis a hivatalos szövegek egész skálájára kiterjesztjük.

Igazgatási szempontból különösen az idevágó elnevezések és kifejezések nomenclaturájával foglalkozott a kongresszus. Ezek az elnevezések és kifejezések olykor más nyelvre le sem fordíthatók, mert az az intézmény, amelyet jeleznek, a másik nyelvterület országában nem is létezik. Pedig a nemzetközi kapcsolatok kimélyülésével mindinkább kívánatosá válik, hogy azonos kifejezésmóddal jelöljük a nagyjában azonos, vagy ha nem is azonos, mégis rokon intézményt. Sokszor egész mondattal kell körülírni az egyik nyelven valamely közigazgatási szervezetet, amelyet a másik egyetlen kifejezéssel jelöl. Nem tudom osztani azon felszólalók optimizmusát, akik a közigazgatási nomenclatura egységessé tétele körül lényeges eredményeket várnak a nemzetközi együttműködéstől. Az intézmények a nemzeti szellemből fejlődnek ki, amelynek a nyelv is szülötte. Ha az intézmény, a szervezet nem fejlődik ki, a nyelv sem termeli ki a megfelelő kifejezést. Nemzetközi közigazgatási nomenclatura helyett talán inkább azokra a grafikai megoldásokra gondolhatnánk, amelyeket az összehasonlító közigazgatás terén is Magyary Zoltán vezetett be. A kongresszus határozatából is kicsendül a kétkedés, amikor valami összehasonlító közigazgatási központot akar megbízni egyelőre csak az idevágó kutatási módszer kidolgozásával. A levéltári kifejezések uniformizálása, amelyre szintén utaltak, valószínűleg több reménnyel kecsegtet.

A dokumentumok szellemi létrehozása mellett az anyagi előállítás és közzététel kérdéseiről — mindennemű publikálásról, a nyomtatásról és egyéb sokszorosításról, kiadói műveletekről, a sajtóról, a könyvkereskedelemtől, a szabványosításról — is folyt a tanácskozás. Az egyetemi kutatás és doktori disszertációk terén követendő példa volna az egyik amerikai intézet eljárása, amely a kutatások eredményét és a disszertációkat csak rövid kivonatban, a tanár által átnézett összefoglalás alapján összesített kötetben adja. így egyrészt bibliográfiát is nyújt, másrészt gazdaságos kiadást és nagyobb elterjedést biztosít.

Legnagyobb érdeklődést itt, tudniillik a dokumentumok anyagi előállításánál, a szabványosítással kapcsolatos feladatok keltettek. A könyvtári, könyv- és folyóiratügyi szabványosítás szervezeti kérdését már sikerült is megoldani, amennyiben azonos bizottság működik a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségénél és a Nemzetközi Dokumentációs Intézetnél. Küszöbön áll a bizottság csatlakozása az International Standard Association-hez. Beszámolót kaptunk a bizottság által eddig felállított nemzetközi szabványokról és további munkatervéről.

*

Immáron letárgyaltuk a kongresszusnak a dokumentumok megalkotásával kapcsolatos munkálatait. Következő lépésünk lesz azon problémák taglalása, amelyek a dokumentumok gyűjtése, rendezése és megőrzése körül felmerülnek.

Lássuk először a gyűjtés kérdését. A nyomtatott vagy egyéb források felkutatása és átvizsgálása, az állomány gyarapításának különböző fajtái: a vétel, az ajándék, valamint a csere- és a köteles példány kerülhet itt szóba. A tanácskozás különösen a gyarapodás két utóbbi fájára terjedt ki.

Eddig megkülönböztették egyrészt a hivatalos, másrészt a tudományos és irodalmi dokumentumok cseréjét. Az előbbire megvan az 1886-os bruxellesi egyezmény. Csak gyatrán működik. Az államoknak körülbelül fele, — köztük nagy és jelentős ország is — nem járult hozzá. Nem lehet csodálkozni ezen. Hiszen nincs is szükség olyan általános, minden hivatalos publikációt magába foglaló nemzetközi

cserére, amilyent a bruxellesi egyezmény kivan. Nagy anyagi megterhelést ró a közületre és cserébe gyakran alig, vagy semmiképpen sem használható anyagot zúdít rá. Véleményünk szerint sokkal fontosabb, hogy minden ország foglalja jegyzékbe a csere szempontjából számbajövő összes dokumentumait, s e jegyzékek alapján kössenek az államok kétoldalú szerződést. Ekkor a valóban keresett anyag cserélődik ki, mert mi például Nicaraguától nem fogunk számunkra érdektelen anyagot igényelni. Ugyanaz az anyag ellenben igen kívánatos lehet a szomszédos Costarica számára. A kongresszus javaslata a közigazgatási dokumentumok megszervezendő vagy újra szervezendő nemzetközi csereszolgáltatáról bizonyítja, hogy ez a kérdés nemzetközi alapon tényleg alig valósítható meg.

Ellenben örömmel lehet üdvözölni a köteles példányokra vonatkozó kongresszusi határozatot. Ez elismerését fejezi ki a »Szellemi Együttműködés Nemzetközi Ligá«-jának az e téren eddig kifejtett munkájáért, s felkéri, hogy a köteles példányokra vonatkozó jogszabályokat gyűjtse össze és adja ki. Innen fogjuk a tanulságokat levonni, hogy ezt a fontos intézményt hogyan lehet megszervezni, hogy működése minden elérhető dokumentumra hiánytalanul kiterjedjen, s mégse rójon elviselhetetlen terhet a kiadókra.

A dokumentumok rendezésénél a helynaplózásnak, a gyarapodási jegyzékek mikénti felfektetésének kérdése, az osztályozás elvei, a címfelvételnek vagy rossz, de elterjedt magyar szóhasználat: a katalogizálásnak szabályai és a felállítás rendjének problémái kerülnek előtérbe. Mindmeggannyi ismert téma a könyvtárosok elméleti stúdiumaiból. Gyakorlati működésükben egy-egy ilyen részletkérdés nap-nap után merül fel.

Ha kongresszusunk mégis foglalkozott vele, ezt inkább a teljességre való törekvése miatt tette. Másrészt nemcsak könyvek, hanem bibliográfiai és egyéb dokumentációs anyag rendezéséről kellett tárgyalni. Vegyük a betűrend szabályait, mint rendezési problémát. Más szempontokat akar itt érvényesíteni a könyvtáros és dokumentalista, mint a címtár, szótár, lexikon szerkesztője, vagy kiadója. Pedig mennyire kívánatos itt is az egységes szabályozás. A dokumentumok rendezésének nemcsak könyvtári vonatkozásait hallottuk akkor is, amikor arról volt szó, hogy a közigazgatásban, a magánvállalatok igazgatásában hogyan kell az aktákat csoportosítani és felállítani, illetőleg ezekhez, valamint a napi postához is mutatót szerkeszteni, hogy az elrendezés automatikus, a későbbi megtalálás gyors és biztos legyen. Itt azután a probléma az igazgatás racionalizálásának nagy kérdésébe torkollott.

Legszélesebb mederben az osztályozás körül folyt a vita. Így szokott ez mindig lenni, ha a decimalista és antidecimalista front mérkőzik egymással. Egyébként is úgy látjuk, hogy itt rejlik a dokumentációs probléma egyik sarkpontja. Egyben a legnehezebb kérdések: az osztályozás egységes, nemzetközi rendszere kiépítésének és megrögzítésének kérdései. A legszélsőségesebb véleményeket hallottuk. Volt olyan nézet, amely nemcsak kivihetetlennek, hanem egyenesen károsnak tartotta az egységes nemzetközi osztályozási rendszer elfogadását, vagy megalkotását, míg a másik véglet szerint ez a legfontosabb teendő, ez minden dokumentációs munka sine qua non-ja. Amikor végre megvolt az elvi alap: hogy tudniillik az egységes klasszifikáció megvalósítása kívánatos, akkor a vélemények újból az eddigi rendszerektől eltérő, teljesen új szisztematika kiagyalásának követelésétől egészen odáig mentek el, hogy semmit sem kell tennünk, hiszen a decimális klasszifikáció már megoldotta a kérdéseket. Mi ismerjük a tizedes osztályozás előnyeit, de egyben azokat a nehézségeket, amelyek bármilyen osztályozási rendszer mellett felléphetnek. Épp ezért ég bennünk a vágy, hogy a tökéletesebb

osztályozás felé vezető utat egyengessük, s ezért vettünk aktív részt a kongresszus idevonatkozó határozatának megalkotásában.

Ez a határozat elismeri annak fontosságát, hogy az osztályozási rendszerekből időálló, vagy legalábbis viszonylagosan lerögzített mintaséma alakuljon ki. Ez a cél kettős közreműködéssel érhető el. Az első abban áll, hogy a könyvtárosok és dokumentalisták nemzeti szövetségei a fenti célt tanulmányi központok létesítésével szolgálják. Itt a legfontosabb osztályozási rendszereket összes változataikban összegyűjtenék és hozzáférhetővé tennék. A másik utat, a nemzetközit, az egyes szaktudományok nemzetközi szervezetei követnék. Ezek saját szakjuk mintaosztályozása rendjét munkálnák meg. A kongresszus további idevágó határozata, megkeresés a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségéhez, hogy ez minél szélesebb mederben folytassa osztályozási egyeztető kutatásait. A Nemzetközi Dokumentációs Intézet osztályozási bizottságát pedig arra kéri a határozat, hogy újabb személyiségek bevonásával terjessze ki és folytassa a különböző osztályozási rendszerek és az osztályozás elmélete és általános elvei tekintetében megkezdett munkálatait és az elért eredményeket minél szélesebb körben publikálja. A kongresszus tehát felismerte ennek a kérdésnek nagy horderejét és egyben azt is, hogy helyes megoldása vagy elfogadható megoldása is csak az erre hivatott összes szervek és egyének közreműködése által érhető el.

Viszont az az elfogadott határozati javaslat, amely a címfelvételre (katalogizálásra) vonatkozik, a Deutscher Gesamtkatalog 11 kész kötetének megszerkesztésénél gyűjtött tapasztalatokon nyugszik. Lényege, hogy az egyes címfelvételek teljességére és megbízhatóságára, valamint a címfelvételi szabályok egységesítésére és precíz megfogalmazására kell törekedni. Ezenkívül olyan utalási rendszert javasol, mely a múlhatatlanul fennmaradó nemzeti különbözőségeket kiegyenlíti, illetve közömbösíti.

A dokumentumok megőrzése az egyes gyűjtemények feladata. Legfontosabbak a könyvtárak, levéltárak és múzeumok. Ezeknek problémái régi keletűek, feladataik széleskörűek. Éppen ezért csak érinthetők voltak. Az érdeklődés az aktuálisabb kérdések felé, a megvalósítás stádiumába még csak elvéve került film- és hanglezem-gyűjteményekre irányult. Messzire vezetne, ha itt részletes taglalásba bocsátkoznánk. A hazai viszonyok szempontjából mégis meg kell említenünk, hogy amilyen örvendetes a hanglezemgyűjtés szempontjából a Nemzeti Múzeum néprajzi tárának Bartók Béla féle népzenei gyűjteménye, épp oly sajnálatos, hogy a filmgyűjtés terén még nem történt kezdeményező lépés. Meg kell itt azt is említenünk, hogy adattári szempontból a leghelyesebb, ha a meglévő könyvtárhoz mintegy kiegészítésképpen csatlakoznak egyéb dokumentációs gyűjtemények, amire kísérleti példát láttunk a »Maison de la Chimie« dokumentációs központjában.

*

Miután megismertük a dokumentumok keletkezése, gyűjtése, rendezése és megőrzése körül felmerült kérdéseket, ideje lesz, hogy magának a dokumentációs munkának alkotóelemeivel, a dokumentáció technikájával foglalkozunk. Idetartozik a dokumentumok feltárása, a megjelenési formák, a dokumentációs szervek és a hasznosítás problémái.

A feltárás vagy csak adatszolgáltatás, vagy kiértékelés is: könyvészeti utalások, könyvismertetések és könyvkritikák, kivonatok és repertóriumok stb. alakjában. Különösen a napi sajtóban felhalmozott adatok szisztematikus regisztrálása, a napilapok tartalmi kicédulázása volna elsősorban megoldandó feladat.

Kétségtelenül értékes cikkek mennek feledésbe, veszendőbe, illetőleg hatástalanok maradnak, ha ilyen repertóriumokat nem készítünk. Hogy ezt a munkát dokumentációs intézetek, vagy maguk a nagy napilapok, esetleg ezek párhuzamosan végezzék-e el, vitatni lehet, sőt kell, amint a kongresszus idevonatkozó határozata javasolja: »a napilapok kicédulázásának, repertóriumainak kérdését a kongresszus által kiküldendő szakbizottság a sajtó nemzetközi képviselőjével tárgyalja le.«

A dokumentáció megjelenési formáit felsorolni meddő vállalkozás volna. Hiszen a szellemi munka minden segédeszköze egyszersmind dokumentációs típus is. Legfontosabb ezek közül a bibliográfia. Elsősorban egységes könyvészeti módszerekre kell törekednünk. A szakbibliográfiák ismerete és jegyzékbecfoglalása szintén halaszthatatlan feladat. Kívánatos az is, hogy minden országban dokumentációs központ őrizzé ellen a könyvészeti munkálatokat, hogy ne azonos, vagy részben azonos bibliográfiai törekvések emésszék fel az e célra rendszerint csekély mértékben rendelkezésre álló anyagi és szellemi erőket, hanem a párhuzamos munka megszüntetése folytán felszabaduló energiák a könyvészeti hiányok kitöltésére fordíttassanak. Fontos volna, hogy minden ország vitális kérdéseiről nemzeti bibliográfiák készüljenek. Folytatásos bibliográfiák és taglalt anyaggyűjtésű folyóiratok munkáját tökéletesíteni lehet és kell: központi vagy szakkönyvtárakkal való szoros együttműködés fenntartásával. Fejleszteni kell a cédula-szakrepertóriumokat és a folytatásos cédula-bibliográfiákat, természetesen szabványosított könyvészeti cédulákon és a folyóíratrövidítések nemzetközi szabályainak alkalmazásával. Ha majd azután bibliográfiák terén elég jól állunk, rátérünk a lexikonok, enciklopédiák, címtárak, kongresszusi irományok, gyűjteményes munkák stb., vagyis a szellemi munka minden segédeszközének olyan megszervezésére, egységesítésére, amely a tudós és minden rendű kutató munkáját igazán megkönnyíti. Nem térhetünk itt ki minden vonatkozásra, csak utalni akarunk még azokra a lehetőségekre, amelyeket a kölcsönösség alapján nemzetközileg megszervezett mikrofilmszolgálat biztosíthat.

Dokumentációs szerv a dokumentációs központ, valamint a tájékoztató iroda, tudakozódó iroda épügy, mint a modern közkönyvtár reference szolgálata.

Felvilágosító és tájékoztató szervek, tudakozódó helyek régtől fogva voltak. Különösen a gazdasági életben, az egyes termelési ágazatokban fejlődtek ki. Bizonyos beállítottságot levetkőzni természetesen nem tudnak. Hivatási érdekek irányítják és csak bizonyos rétegnek — rendnek, csoportnak, foglalkozási ágának stb. — állnak rendelkezésére. Független, bárkit kiszolgáló, egyéni, politikai, hivatási érdekektől nem irányított, kimerítő, teljes dokumentáció csak közvetlenül szervezett dokumentációs központtól várható. Lehet ezt hivatásrendi alapon is szervezni, de közületi jellege biztosítsa, hogy adatai befolyástól mentesek legyenek. Épp ezért alkalmas szerv a közkönyvtár reference szolgálata. Ez könnyebb esetekben saját anyagából elégíti ki a kutatót. Nehezebb esetekben esetleg a megfelelő szakirányú dokumentációs központtal lép érintkezésbe. Szükség esetén a kutatót egyenesen ebbe a szakirányú dokumentációs központba küldjük. Több országban ezen együttműködés megvalósítása érdekében több-kevesebb kísérlet történt. Nagybritannia és Dánia közkönyvtárai és dokumentációs szervei már meg is valósították ezt az együttműködést a kutatók legnagyobb örömeire, mert itt viszont adott esetben a dokumentációs szerv a kutatót, a kívánságait leginkább kielégíteni képes könyvtár felé irányítja.

Ehhez a dokumentációs hálózatnak nagyobb szétágazása volna szükséges egy nemzettesten belül. Főképen arra gondolunk, hogy vidéki dokumentációs központok (felvilágosító, tájékoztató) irodák létesüljenek, amelyek az illető vidékre

vonatkozó egész dokumentációt felölelik, s ezzel mentesítik a kutatót attól, hogy kisebb egységeknél keressen adatokat. Figyelemmel a honi viszonyokra, konkrét javaslatunknak megfelelően ezeknek a központoknak vagy a megyei székhelyeken, vagy a gazdasági élethez simulva valamilyen gazdasági (pl. mezőgazdasági kamarai) kerület székhelyén kellene működniök és dokumentációs működésüknek a nagyjában azonos gazdasági berendezettségű kerület egészére kellene kiterjednie. Ha például a megyei levéltáros nemcsak a levéltári anyagot gyűjtene, hanem minden nyomtatványt, megyeigazgatási adatot, vagy egyéb dokumentumot, amelyek megyéjére vonatkoznak, hivatala a jelenkori adatok dokumentációs állomásává emelkednék, bizonyos idő múlva pedig történetivé lett anyaga a megyei igazgatásnak komoly forrásává válnék, különösen a gazdasági és szociális dokumentáció szempontjából.

Egyelőre a dokumentációs, könyvtártani és könyvészeti technika bibliográfiája is gyermekcipőben jár még. Ezért kellene a kongresszus javaslata szerint is a könyvtáros- (dokumentalista-, bibliográfus-) egyesületeknek nemzetenként összefogniuk, a könyvkiadói és könyvkereskedői központi szervezetekkel, hogy összegyűjtsenek országuk dokumentációjára, könyvtáaira és könyvészetére vonatkozó mindennemű anyagot (könyvet, folyóiratot, folyóirat- és napilapcikket, fényképet, tervrajzot, jelentést, statisztikát, katalógust, dokumentációs és könyvtári kiadványt és nyomtatványt); minden adalékot, amely a dokumentációs munka anyagára, eszközeire, gépeire vonatkozik. Majd pedig, vagy még előbb a könyvészeti és könyvtártani új megjelenések folyó bibliográfiájának munkálatait megkezdeni, illetőleg rendszeres publikálását biztosítani.

Következő kérdésünk most már az lesz, hogy miért van szükség erre a dokumentációra és kik és hogyan veszik hasznát. Röviden azt mondhatnók, hogy dokumentációra minden művelt ember rászorul. Ha nem is ez alatt az elnevezés alatt, mégis lépten-nyomon dolgunk van vele.

De nézzük a kérdést kissé közelebbről. Akiknek tudományos kutatásukhoz történelmi anyag kell, azokat kitűnően kiszolgálják a könyvtárak. Vannak azonban szervezetek, amelyek a napi vagy aktuális eszmék mozgalmában benne élnek. Tehát az eszme minden megnyilvánulását gyorsan kell megismerniük. Ilyenek a közigazgatási szervek, a nagykereskedelmi és ipari vállalatok, kereskedelmi- és iparkamarák, konjunktúrakutató intézetek stb. Ezeket csak a legaktuálisabb anyaggal lehet kielégíteni, vagyis gyors és precíz felvilágosítással szakjuk időszerű könyvanyagáról és folyóiratcikkeiről, sőt ezen túlmenően arról, hogy a szűkebb szakterületen kik min dolgoznak. Erre pedig csak a különböző foglalkozási ágak, vagy tudományos szakmák szerint felállított és specialista vezető által irányított dokumentációs központok képesek.

A politikában, a nemzet gazdasági és szociális életében is csak az egészen újkeletű enqueteiken és statisztikai és egyéb dokumentációs anyaggyűjtésen nyugvó intézkedések állják meg helyüket, mozdítják elő valóban a nemzeti jólétet.

A dokumentáció hasznélvezője a sajtó; szükség van rá az oktatásügy és népművelés összes ágazataiban; a szellemi munkánál és a tudományos kutatásnál nap-nap után. Szükség van rá a közélet és a magánélet számos vonatkozásában.

Fontos szerepe van a dokumentációnak például technikai téren, ahol nagyösszegű kísérletek történnek annak megállapítására, hogy ez vagy az az eljárás, ez vagy az a munkaeszköz, ez vagy az, vagy egy harmadik anyag legalkalmasabb-e, leggazdaságosabb-e, vagy bármily szempontból legelőnyösebb-e bizonyos eredmény elérésére. Pedig ugyanezen kérdés megoldására máskor és másutt végeztek

már kísérletet, egyazon eredményre jutottak, lehet, hogy dokumentum (cikk, tanulmány, brosúra) is jelent meg róla, mégis a dokumentációs szervezettség hiánya folytán a drága kísérlet esetleg több ízben is megismétlődik.

*

A következő kérdéssel: a dokumentációs intézetek igazgatásával és technikai szervezetével alig egy-két vonatkozásában foglalkozott a kongresszus. Az intézetek igazgatásának problémáiról, a rájuk vonatkozó jogforrásokról, szervezési terveze-
zetekről, személyzetéről és ennek képzéséről nem beszéltek. Ugyanígy elhanyagolták a dokumentáció céljait szolgáló épületek, ezek konstrukciójának, helyiségelren-
dezésének, fűtésének, világításának, szellőztetésének sokrétű, de úgy látszik még
eszmeileg sem kialakult feladatkomplexumát.

A belső berendezés és ennek eszközei iránt már nagyobb volt az érdeklődés. Véleményeket hallottunk a regisztrálási, megőrzési és kezelési felszerelésről (pl. a raktári felállítási rend, különösen fémállványok), a cédatárral és aktagyűjte-
ménnyel szemben támasztott igényekről, nevezetesen címmel és alakkal való
jelzéssel az áttekinthetőség biztosításáról és általában a grafikus ábrázolás fontos-
ságáról. Kiterjeszkedtek az író-, címíró és statisztikai gépek kérdésére, továbbá
annak vizsgálatára, hogy az utóbbiakkal történő műveletekhez hasonló eljárással
a bibliográfiai kutatás mechanizálásának milyen lehetőségei mutatkoznak. Nem
mulasztották el a másoló és sokszorosító felszerelésre, valamint a besorozó, válo-
gató, olvasó, vetítő és hallgató készülékekre, ezek fejlődésére, sokféleségére, elő-
nyeire felhívni figyelmünket természetesen hangsúlyozva, hogy a nagyobb és
kisebb dokumentációs intézménynek más és más, vagyis anyagi lehetőségéhez
mért legyen a felszerelése.

Bőven és részletesen foglalkozott a kongresszus a fotókópia, a fotomikro-
kópia és a mikrofilm kérdésével. Nem is lehet csodálkozni ezen, ha azokra a szinte
forradalminak nevezhető újításokra és változásokra gondolunk, amelyeket a
mikrofilm könyv és dokumentum szempontjából előidézett. A gyűjtés, rendezés
és hasznosítás terén egyaránt szerepet játszik, sőt néhány év múlva használata
általánossá válik, hiszen a fotomikrografia már ma is elérte célját, amikor a for-
rásokat a film által könnyebben és gyorsabban tette elérhetővé. A dokumentumok
termelésében a növekedés évről-évre fokozódik. Milyen jelentősége van és lesz
a mikrofilmnek a helykérdés szempontjából, amikor már most az eredeti doku-
mentumnak csak egyharmcad részét foglalja el. És gazdaságos is. Ha például
vidéki, vagy külföldi kutatónak szüksége van egy cikkre, amely valamely terje-
delmesebb folyóiratkötetben jelent meg, olcsóbban lehet fotomikrokópiát készí-
teni a tanulmányról és a mikrofilmet elküldeni, mint amennyibe a kötet postai
oda- és visszazállítása kerülne. Emellett a mikrofilm elküldésével nem vontuk
el a kötetet rendeltetésétől. A mikrofilm a könyvkiadást is módosítani fogja;
ha anyagi okok miatt, vagy széleskörű érdeklődés híján a kérdéses mű nem talál
kiadóra, legépeletjük, szakfolyóiratban, bibliográfiában ismertetjük, annak jel-
zésével, hogy mely dokumentációs központban tettük le. Itt felvétel (mikro-
fotografia) készül róla és az érdeklődő a másolatot, mikrofilmet megrendelheti;
mégpedig olcsón, mert nincs fölös példány. Dokumentációs szempontból az a leg-
fontosabb, hogy a mikrofilm egységes formátuma tekintetében, amire remény van,
meglegyen a nemzetközi megegyezés.

*

Végül a dokumentációs világhálózat kiépítésének kérdése adott alkalmat élénkebb eszmecserére, sőt szenvedélyeshangú vitára. Abban ugyan egyetértettek a kongresszus résztvevői, hogy a földkerekség dokumentációjának összeegyeztetése világszervezet nélkül lehetetlen. De meggyőző érvekre volt szükség, hogy csak a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet utódjában, a Nemzetközi Dokumentációs Intézetben lássák a világeszme és szervezet egyedül lehetséges letéteményesét. Végre is hatottak az érvek: hiszen ez a világgongresszus is a nevezett intézmények negyvenévi fáradhatatlan munkásságának koronája; a Nemzetközi Dokumentációs Intézet pedig tárva-nyitva áll új eszmék és új közreműködők számára. A kongresszus határozatának megfelelően azóta meg is történtek az előkészítő és érdemleges tárgyalások, hogy a Nemzetközi Dokumentációs Intézetből a Dokumentációs Szervek Nemzetközi Szövetsége legyen. A csúcsszervezet ily módon megvolna. További teendő: országoként központi dokumentációs hivatalnak megszervezése állandó személyzettel, amelynek feladatkörébe tartozzék vázlatos felsorolással a nemzeti könyvtárrendszernek, a nemzeti könyvészetnek, a nemzeti irodalmi termelés indexelésének, könyvtáraknak, tudakozódó hivataloknak és dokumentációs központoknak központi felügyelete és igazgatása. Ez legyen clearing-háza a könyvtárközi kölcsönzésnek, a tudakozódó és tájékoztató szolgálatnak, a könyvtárközi cserének és egyben kezdeményezője és letéteményese a nemzeti egyesített katalógusnak és egyesített folyóiratlistának. Központi dokumentációs hivatal megszervezése nálunk sem késhet már sokáig, egyéb okok mellett azért sem, hogy a világhálózatba szervesen bekapcsolódjunk.

A világhálózat további kiépítését szolgálnák a nemzetközi, szakok szerinti, az egyazon dokumentációs eszközöket létrehozó szervek tömörítése által keletkezett és a nemzetközi hivatásrendi dokumentációs szövetségek. Ajánlani kell, hogy minden nemzetileg megszervezett szaktudomány képviselőiből nemzetközi bizottságot vagy hivatalt létesítsenek, amely a nemzeti tevékenységeket összeegyeztetné és a szaktudományon belül végezné intenzívebben azt a munkát, amelyet az országos általános dokumentációs központ fejt ki általában a fennebbi vázlatos felsorolás alapján. Fontos a dokumentációs intézmények számbavétele, hogy innen kiindulva nyissunk utat az egyeztetésnek, az együttműködésnek és a további fejlődésnek.

*

A tudomány vívmányai immáron nem a tudós kizárólagos munkaterülete, munkaeszköze. A mindennapi élet minden embert minduntalan kapcsolatba hoz velük. Az anyagban megtestesült szellem, melynek termékei mind szélesebb kört, mind nagyobb mennyiséget ölelnek fel, rendszerezésre vár. Uralkodni kell rajta, nehogy súlyával, mennyiségével lesújtson, látásunkat homályosítsa. Szemünk előtt elvonultak a feladatok, amelyek megoldásra, a megoldások, amelyek tökéletesítésre várnak. A megoldások és a tökéletesítés útját a dokumentációs eszmék külföldön elterjedésük arányában többhelyütt megjárták már. Vonjuk le a tanulságokat! Használjuk fel azokat, hogy megközelítsük a célt: Magyarország dokumentációját megszervezni, meglévő dokumentációs intézményeit javítani, tökéletesíteni, egységes elgondolás alkotó elemeivé tenni, hogy szellemi kincseink ne heverjenek parlagon, sőt minél gyorsabban, kimerítőbben tudjuk tudományos forrásainkat, ténybeli adatainkat eljuttatni tudós kutatóinkhoz és gyakorlati szakembereinkhez egyaránt. így adunk tápot a honi művelődés fokozásához, lendülete gyorsulásához, így szolgáljuk a szellem fegyvertárával nemzetünk boldogulását, előhaladását.

Dokumentation.

Von: *Dr. Jülius Witzmann.*

(Inhaltsangabe.)

Es wird zunächst die Aufgabe dieser Arbeit allgemeine und zeitgemässe Fragen der Dokumentation für Ungarn aufzudecken dargestellt, dann der Begriff, die neuesten Entwicklungstendenzen und die Tragweite der dokumentarischen Arbeit erörtert. Dann werden die anlässlich der Verhandlungen des Pariser Weltkongresses 1937 aufgetretenen Probleme der Entstehung und Verwaltung der Dokumente, deren Bearbeitung, sowie die dort behandelten Fragen der Einrichtungen und des Weltnetzes der Dokumentationsstellen geschildert und kritisch beleuchtet. Schliesslich wird die Betrauung der hier zu errichtenden Stellen mit heimatländischen Problemen und deren mögliche Lösung befürwortet.